

EKONOMIA SPOŁECZNA CZYLI PIENIĄDZE TO NIE WSZYTSKO

Ekonomia społeczna to uzupełnienie sektora prywatnego i publicznego, wspomaga proces budowania społeczeństwa obywatelskiego. Odpowiada też priorytetom Unii Europejskiej: spójności społecznej, pełnemu zatrudnieniu i walce przeciwko biedzie, demokracji uczestniczącej, lepszemu zarządzaniu oraz stabilnemu rozwojowi.

Instytucje ekonomii społecznej są podmiotami gospodarczymi i społecznymi działającymi we wszystkich sektorach. Mogą one przybierać różne formy w tym: banki spółdzielcze, ubezpieczenia wzajemne, spółdzielnie, fundusze poręczeniowe, przedsiębiorstwa społeczne i socjalne, agencje rozwoju regionalnego, stowarzyszenia, fundacje.

Podmioty ekonomii społecznej są szczególnie aktywne w takich obszarach jak: ochrona socjalna, usługi socjalne, zdrowie, banki, ubezpieczenia, produkcja rolnicza, sprawy konsumenckie, praca stowarzyszona, rzemiosło, sektor mieszkaniowy, dostawy, usługi dla mieszkańców, szkolenie i edukacja, zakres kultury, sport i rozrywka

PODSTAWOWE POJĘCIA

Definicja ekonomii społecznej

Ekonomia społeczna to sfera aktywności obywatelskiej, która poprzez działalność ekonomiczną i działalność pożytku publicznego służy: integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych społeczną marginalizacją, tworzeniu miejsc pracy, świadczeniu usług społecznych użyteczności publicznej (interesu ogólnego).

Oznacza to, że dla podmiotów ekonomii społecznej istotne znaczenie – obok celu gospodarczego – ma **misja społeczna**.

Podmioty ekonomii społecznej

W sferze ekonomii społecznej działają podmioty ekonomii społecznej, obejmujące pięć głównych grup:

- A. Przedsiębiorstwa społeczne, będące fundamentem ekonomii społecznej.
- B. Podmioty reintegracyjne, służące reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, tj. Zakłady Aktywności Zawodowej, Warsztaty Terapii Zajęciowej, Centra Integracji Społecznej, Kluby Integracji Społecznej. Formy te nie są w żadnym przypadku przedsiębiorstwami społecznymi, ale mogą przygotowywać do prowadzenia lub pracy w przedsiębiorstwie społecznym lub być prowadzone jako usługa na rzecz społeczności lokalnej przez przedsiębiorstwa społeczne.
- C. Podmioty działające w sferze pożytku publicznego, które prowadzą działalność ekonomiczną, zatrudniają pracowników, choć ich działanie nie jest oparte na ryzyku ekonomicznym. Są to organizacje pozarządowe prowadzące działalność odpłatną i nieodpłatną pożytku publicznego; podmioty te mogą stać się przedsiębiorstwami społecznymi, o ile podejmą działalność gospodarczą w określonym zakresie, podejmując również zobowiązania statutowe odnośnie do dystrybucji zysku.
- D. Podmioty sfery gospodarczej, które tworzone były jednak w związku z realizacją celu społecznego, bądź dla których leżący we wspólnym interesie cel społeczny jest racją bytu działalności komercyjnej. Są to podmioty, które nie spełniają wszystkich cech i warunków dotyczących działalności przedsiębiorstwa społecznego. Grupę tę można podzielić na cztery podgrupy:
  - organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą, z której zyski wspierają realizację celów statutowych,
  - Zakłady Aktywności Zawodowej,

- Spółdzielnie, których celem jest zatrudnienie,
  - pozostałe spółdzielnie o charakterze konsumenckim i wzajemnościowym.
- E. Osobną grupą, która stanowi obszar ekonomii społecznej, są pojawiające się coraz częściej inicjatywy o charakterze nieformalnym.

Kryteria społeczne i ekonomiczne charakteryzujące inicjatywy z zakresu ekonomii społecznej

Europejska sieć badawcza EMES (European Research Network) określiła szereg kryteriów społecznych i ekonomicznych, którymi powinny charakteryzować się inicjatywy wpisujące się w ekonomię społeczną:

Kryteria ekonomiczne	Kryteria społeczne
prowadzenie w sposób względnie ciągły, regularny działalności w oparciu o instrumenty ekonomiczne	wyraźna orientacja na społecznie użyteczny cel przedsięwzięcia
niezależność, suwerenność instytucji w stosunku do instytucji publicznych	oddolny, obywatelski charakter inicjatywy
ponoszenie ryzyka ekonomicznego	specyficzny, możliwie demokratyczny system zarządzania
istnienie choćby nielicznego płatnego personelu	możliwie wspólnotowy charakter działania
	ograniczona dystrybucja zysków

PODMIOTY EKONOMII SPOŁECZNEJ O CHARAKTRZE INTEGRACYJNYM

Zakład Aktywności Zawodowej – działa w oparciu o ustawę o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Celem ZAZ jest rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych. ZAZ nie jest samodzielną formą prawną. Nie ma osobowości prawnej i funkcjonuje jako jednostka wyodrębniona w instytucji lub organizacji, która ZAZ utworzyła.

Zakłady aktywności zawodowej mogą prowadzić każdy rodzaj działalności gospodarczej z wyłączeniem wytwarzania i handlu wyrobami w przemyśle paliwowym, tytoniowym, alkoholowym czy wyrobami z metali szlachetnych lub z ich udziałem. Dochody z działalności gospodarczej oraz zwolnień podatkowych ZAZ muszą być przeznaczone w całości na zakładowy fundusz aktywności, z którego finansowane mogą być m.in.: usprawnienie i dodatkowe oprzyrządowanie stanowisk pracy, wspomagające samodzielne funkcjonowanie osób niepełnosprawnych w zakładzie pracy, poprawa warunków pracy osób niepełnosprawnych, zakup sprzętu i wyposażenia pomagającego osobie niepełnosprawnej, doksztacanie, przekwalifikowanie i szkolenie osób niepełnosprawnych, rekreacja i uczestnictwo osób niepełnosprawnych w życiu kulturalnym, pomoc w zaspokajaniu innych potrzeb socjalnych i związanych z rehabilitacją społeczną zatrudnionych osób niepełnosprawnych.

Centrum Integracji Społecznej – jest placówką aktywizacji zawodowej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu działającą na podstawie ustawy o zatrudnieniu socjalnym. CIS to instytucja, która ma charakter edukacyjny, a jednym z elementów edukacji może być praca uczestników w ramach działalności handlowej, usługowej lub wytwórczej. Ustawa o zatrudnieniu socjalnym mówi wprost, że taka działalność nie stanowi działalności gospodarczej w rozumieniu przepisów o swobodzie działalności gospodarczej. CIS adresuje swoje działania do osób

zagrożonych wykluczeniem społecznym. Między CIS a uczestnikami zajęć nie ma stosunku pracy. Uczestnicy CIS mają status osób bezrobotnych, a od CIS otrzymują świadczenie integracyjne w wysokości zasiłku dla bezrobotnych.

Klub Integracji Społecznej – to jednostka, której celem jest udzielenie pomocy osobom indywidualnym oraz ich rodzinom w odbudowywaniu i podtrzymywaniu umiejętności uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej, w powrocie do pełnienia ról społecznych oraz w podniesieniu kwalifikacji zawodowych, jako wartości na rynku pracy.

Spółdzielnia socjalna – ma osobowość prawną. Jest to specyficzna forma spółdzielni pracy. Przedmiotem działalności spółdzielni socjalnej jest przede wszystkim prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków w celach społecznej i zawodowej reintegracji jej członków. Oznacza to, że spółdzielnia socjalna musi prowadzić działalność gospodarczą, ale zysk osiągnany z tej działalności nie jest celem samym w sobie, a środkiem do realizacji celów statutowych. Spółdzielnia może też prowadzić działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków oraz ich środowiska lokalnego, a także działalność społecznie użyteczną w sferze zadań publicznych, określonych w Ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Spółdzielnia socjalna może być założona przez osoby należące do ściśle określonych w ustawie grup wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz przez osoby prawne – organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego, kościelne osoby prawne. W przypadkach osób fizycznych założyciele spółdzielni muszą należeć do jednej z poniższych grup:

- osoby bezrobotne w rozumieniu ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy,
- osoby, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 1-4, 6, 7 ustawy o zatrudnieniu socjalnym, czyli:
- bezdomni realizujący indywidualny program wychodzenia z bezdomności, w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej,
- uzależnieni od alkoholu, po zakończeniu programu psychoterapii w zakładzie leczenia odwykowego,
- uzależnieni od narkotyków lub innych środków odurzających, po zakończeniu programu terapeutycznego w zakładzie opieki zdrowotnej,
- chorzy psychicznie, w rozumieniu przepisów o ochronie zdrowia psychicznego,
- zwalniani z zakładów karnych, mający trudności w integracji ze środowiskiem, w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej,
- uchodźcy realizujący indywidualny program integracji, w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej,
- którzy podlegają wykluczeniu społecznemu i ze względu na swoją sytuację życiową nie są w stanie własnym staraniem zaspokoić swoich podstawowych potrzeb życiowych i znajdują się w sytuacji powodującej ubóstwo oraz uniemożliwiającej lub ograniczającej uczestnictwo w życiu zawodowym, społecznym i rodzinnym
- osoby niepełnosprawne w rozumieniu ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych.

Przepisy wymagają, aby spółdzielnia została założona przez co najmniej 5 osób, a nie więcej niż 50 osób (z wyjątkiem spółdzielni powstałych z przekształceń spółdzielni inwalidzkich).

Członkami spółdzielni mogą być również osoby spoza grup określonych w ustawie, których ustawa nazywa specjalistami, ale ich liczba nie może być większa niż 50% liczby wszystkich członków spółdzielni. Każdy członek spółdzielni musi być zatrudniony w oparciu o umowę o pracę. Gdy założycielami spółdzielni są osoby prawne, musi być ich co najmniej dwóch. W tym wypadku są one zobowiązane do zatrudnienia w spółdzielni co najmniej pięciu osób z grup osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym, w terminie sześciu miesięcy od dnia wpisu spółdzielni socjalnej do Krajowego Rejestru Sądowego.

Organizacje pozarządowe (stowarzyszenia, fundacje) – wśród organizacji pozarządowych są takie, które w swoich działaniach używają instrumentów ekonomicznych do realizacji celów społecznych. Nie wszystkie organizacje

pozarządowe są przedsiębiorstwami społecznymi. Można powiedzieć, że sektor pozarządowy ekonomizuje się dość powoli. Jednak liczba fundacji i stowarzyszeń jest duża, co stwarza obiecującą możliwość zwiększenia skali działań na rzecz rozwoju przedsiębiorczości społecznej w Polsce.

FUNKCJE PODMIOTÓW EKONOMII SPOŁECZNEJ

Przedsiębiorstwa społeczne (bez względu na formę prawną) mogą pełnić bardzo różne funkcje, m. in.:

- **Integracja w ramach rynku pracy i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu** – czyli nabywanie kompetencji w dziedzinie działań prozatrudnieniowych. Mogą one przybierać różnorodne formy. W Polsce ciągle istnieją liczne grupy osób, które nie są w stanie samodzielnie odnaleźć się na rynku pracy.
- **Dostarczanie Usług Publicznych** – przedsiębiorstwa społeczne działają w wielu sektorach, jednak najliczniejsza grupa to sektor usług. Są to usługi skierowane na otwarty rynek pracy, usługi wzajemne ale także usługi o charakterze publicznym. Wśród usług o charakterze publicznym wyróżnić można usługi pożytku publicznego, takie jak np. usługi edukacyjne, opiekuńcze oraz usługi użyteczności publicznej dot. np. utrzymania zieleni miejskiej i innych prac porządkowych dotyczących mienia publicznego.
- **Usługi o charakterze wzajemnym** – wzajemność, tak jak solidarność to podstawy ekonomii społecznej. Wzajemność jako kompetencja przedsiębiorstw społecznych bardzo często, generuje wartość dodaną przedsięwzięcia i prowadzi do maksymalizacji zysku społecznego.
- **Usługi na otwartym rynku pracy** – realizowane w szczególności przez tradycyjne spółdzielnie, w tym spółdzielnie socjalne oraz niektóre organizacje pozarządowe. Przedsiębiorstwa te dostarczają swoje usługi dając jednocześnie pracę osobom, które z różnych względów (niepełnosprawność, długotrwałe bezrobocie) są dyskryminowane na otwartym rynku pracy. Wśród takich usług możemy wymienić m. in. usługi remontowo – budowlane, turystyczne, hotelarskie, gastronomiczne, czy w dziedzinie sprzątnia.
- **Dostarczanie dóbr publicznych i rozwój wspólnot lokalnych.** Dobra publiczne to takie, z których korzystamy wszyscy, zaliczyć możemy tu m. in. działania w sferze ochrony środowiska (ekologii), ochrony lokalnych tradycji, bezpieczeństwa publicznego, ochrony zabytków i dóbr kultury. Przedsiębiorstwa społeczne posiadają w tym zakresie szczególne kompetencje. Zysk z takich przedsięwzięć jest liczony w efektach odczuwalnych przez całą wspólnotę.
- **Działalność handlowa i produkcyjna** – przedsiębiorstwa społeczne mogą wytwarzać dobra lub pośredniczyć w sprzedaży dóbr wytworzonych przez innych (np. towarów otrzymanych z darowizn), z których dochód przeznaczony jest na cele społeczne. Teoretycznie działalność produkcyjna przedsiębiorstwa społecznego może dotyczyć każdej dziedziny.

KORZYŚCI WYNIKAJĄCE Z FUNKCJONOWANIA PODMIOTÓW EKONOMII SPOŁECZNEJ

Podmioty ekonomii społecznej, koncentrując się na realizacji celów społecznych, przeciwdziałają wykluczeniu społecznemu osób będących w szczególnie trudnej sytuacji życiowej. Dają miejsce zatrudnienia osobom, które mają problemy z samodzielnym znalezieniem pracy, w szczególności:

- bezrobotnym,
- niepełnosprawnym,
- uzależnionym od alkoholu, którzy poddają się procesowi leczenia,
- uzależnionym od narkotyków lub innych środków psychoaktywnych, którzy poddają się procesowi leczenia w specjalistycznych

- placówkach,
- osobom dotkniętym zaburzeniami psychicznymi,
- uchodźcom realizującym indywidualny program integracji,
- opuszczającym zakłady karne, którzy mają problemy z integracją ze środowiskiem lokalnym,
- bezdomnym realizującym indywidualny program wychodzenia z bezdomności.

Ekonomia społeczna daje również szansę rozwoju kariery zawodowej specjalistom z różnych dziedzin, którzy nie wymagają specjalnego wsparcia, ale czerpią satysfakcję z możliwości pomocy innym, wypełniania pewnej misji społecznej.

Funkcjonowanie przedsiębiorstw społecznych przynosi wymierne korzyści ekonomiczne: oszczędności w wydatkach na zasiłki i opiekę społeczną, dochody z pobieranych podatków, ze składek na ubezpieczenia społeczne. Kluczowe znaczenie mają jednak korzyści społeczne: ograniczenie ubóstwa i marginalizacji, patologii społecznych, przełamanie ich dziedziczenia, zmniejszenie szkód wynikających z przestępstw.

Podmioty ekonomii społecznej budują kapitał społeczny, integrując osoby i środowiska znajdujące się w gorszej sytuacji ekonomicznej oraz stymulując ich aktywność i przedsiębiorczość w oparciu o zaufanie i relacje międzyludzkie.

Wielokrotnie przedsiębiorstwa społeczne świadczą usługi niszowe i wykonują zadania, którym nie potrafi w sposób skuteczny sprostać ani administracja publiczna, ani firmy komercyjne. Jako przykład można tu wskazać kultywowanie tradycji wykonywania tzw. zawodów ginących.

Współpraca z sektorem ekonomii społecznej jest korzystna dla samorządów, które realizują szereg zadań w sferze usług publicznych. Zlecając część swoich zadań, władze lokalne zyskują realną pomoc, jednocześnie zapewniając PES-om uzyskiwanie przychodów. Rozwiązanie takie może stanowić istotną alternatywę dla tradycyjnych i nie zawsze skutecznych programów aktywizacji zawodowej skierowanych do osób będących w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy.

OBSZARY DZIAŁANIA PODMIOTÓW EKONOMII SPOŁECZNEJ

Podmioty ekonomii społecznej działają w różnych obszarach gospodarki. Można jednak wyodrębnić obszary najczęściej zagospodarowywane:

- usługi opiekuńcze (nad osobami starszymi, nad dziećmi),
- rekultywacja zniszczonych terenów,
- kształtowanie krajobrazu, pielęgnacja terenów zielonych,
- ochrona środowiska,
- zagospodarowanie odpadów,
- usługi komunalne: remontowo-budowlane, utrzymywanie czystości, naprawa dróg,
- kultura,
- edukacja,
- sport i rekreacja,

- ochrona zdrowia,
- przygotowywanie posiłków i catering,
- rękodzieło, działalność związana z tradycją regionalną,
- usługi o charakterze wzajemnym, np. Towarzystwa Ubezpieczeń Wzajemnych, banki czasu.

Niezależnie od wyboru branży, ekonomia społeczna powinna służyć rozwiązywaniu problemów dotyczących danej społeczności. W dłuższej perspektywie podmioty ekonomii społecznej mają szansę stać się głównymi wykonawcami masowych, dobrze świadczonych i tanich usług społecznych.

Ważnym obszarem może również stać się segment usług niszowych, mniej opłacalnych dla biznesu, obejmujący m.in. przeciwdziałanie powodziom, energię odnawialną, wykorzystanie dziedzictwa kulturowo-przyrodniczego, zagospodarowanie i recykling odpadów, utrzymanie czystości oraz gospodarkę leśną.

BAZA OŚRODKÓW WSPARCIA EKONOMII SPOŁECZNEJ - AKREDYTOWANE OWES PODKARPACKIE

1. Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej

Lider: Podkarpacka Agencja Konsultingowo Doradcza Sp. z o.o.
 Partnerzy: Tarnobrzeska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A.
 Fundacja im. Hetmana Jana Tarnowskiego
 ul. Kadyiego 12, 38-200 Jasło
 Tel.: 13 446 75 62
 e-mail: biuro@pakd.pl
 www: www.powes.pakd.pl

2. Podkarpacki Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej

Lider: Caritas Archidiecezji Przemyskiej
 Partner: Podkarpacka Akademia Przedsiębiorczości Katarzyna Podraza
 ul. Piotra Skargi 6, 37-700 Przemyśl
 Tel.: 17 331 31 12
 e-mail: przemysl@caritas.pl
 www: www.prowes.com.pl

3. Rzeszowski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej

Rzeszowska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A.
 ul. Szopena 51, 35-959 Rzeszów
 pokój 216, 311
 Tel.: 17 867 62 35, 17 867 62 36
 e-mail: rowes@rarr.rzeszow.pl
 www: www.wsparcie.es

Dlaczego warto korzystać z usług przedsiębiorstw społecznych:

- Bo usługi są dobrej jakości, produkty tworzone z pasją,
- Bo przedsiębiorstwa te nie maksymalizują zysku, są zorientowane na człowieka,
- Bo realizują cele społecznie użyteczne,

- Bo tworzą i wspierają lokalne rynki usług i dostaw,
- Bo dają pracę tym, którym trudno jest się odnaleźć na rynku pracy.

Zachęcamy zatem wszystkie podkarpackie samorządy i przedsiębiorców do współpracy z podmiotami ekonomii społecznej i przedsiębiorstwami społecznymi w naszym województwie.

WIĘCEJ O EKONOMII SPOŁECZNEJ:

www.ekonomiaspoleczna.pl – portal o ekonomii społecznej

www.pozYTEK.gov.pl – strona Departamentu Pożytku Publicznego MPiPS

www.spoldzielnie.org.pl – strona Agencji Rozwoju i Promocji Spółdzielczości

www.ngo.pl – portal organizacji pozarządowych

www.krs.org.pl – strona Krajowej Rady Spółdzielczej

www.ozrss.pl – strona Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych

www.zpps.org.pl – strona Związku Pracodawców Przedsiębiorstw Społecznych